

Sinds enkele jaren staat het gebruik van het midwinterhoornblazen weer volop in de belangstelling. Lange, zware tonen galmen door de winterse kou van Twente en de Achterhoek. Alhoewel de geleerden het nog niet eens zijn over de oorsprong van dit 'olde gebroek', mag het instrument zich verheugen in een toenemend enthousiasme bij ouderen en jongeren.

De meningen over het ontstaan van het midwinterhoornblazen zijn verdeeld. De traditie zou in heidense tijden kunnen zijn ontstaan uit het verlangen naar de lente en het verjagen van de boze, duistere demonen van de winter. Hoe mooi een dergelijke verklaring ook klinkt, voor deze uitleg ontbreekt echter iedere vorm van bewijs. Het is in ieder geval wel zeker dat de midwinterhoorn in de late Middeleeuwen bespeeld werd. De oudste schriftelijke vermelding stamt uit 1485, uit Sonsbeck, een dorpje in de buurt van Xanten.

Stad & Ambt

Driemaandelijke uitgave van de Historische Kring Stad en Ambt Almelo



31e jaargang nummer 1
januari 2023



COLOFON

Uitgave van de Stichting Historische Kring
Stad en Ambt Almelo

Secretariaat:

H. (Hetty) Leusman, Jacob Marisstraat 8,
7606 HL Almelo tel: 06 55348532
E: bestuur@historischekringalmelo.nl

Redactie:

Hans Gerritsen
Jennie van der Horst- Hemmink
Hanschristiaan Krol
Herman Reckman

Redactieadres:

Bellinckhofdwarsweg 3, 7604 PD Almelo
T: 0546- 813 677
E: redactie@historischekringalmelo.nl

Website:

www.historischekringalmelo.nl

Verschijningsdata:

Januari - april - juli - oktober
Kopij uiterlijk vier weken voor
verschijning inleveren bij redactieadres

Abonnementen:

Individueel lid € 23,- per jaar.
Begunstigers van de Stichting Historische
Kring Stad en Ambt Almelo ontvangen
vier maal per jaar dit tijdschrift, hebben
gratis toegang tot de lezingen en kunnen
deelnemen aan de excursies.
Losse nummers € 4,50

Bank:

NL 63 RABO 0381 3305 59

Druk:

Herman Media

Vormgeving en fotografie:

Herman Reckman

Omslag:

Midwinterhoornblazers in Bornerbroek
op eerste zondag van de Advent in 2022.

ISSN 1389-3068

December is een goede maand om terug te kijken en te zien op welke wijze B. en W. en de nieuwe coalitie met D'66 deze herfst er in de kolommen van TC Tubantia van af kwam.

Er was positief nieuws. Door niets te doen bespaarde de Gemeente op haar energierekening. De hoge prijzen worden nu betaald door de Duitse belastingbetaler na de nationalisatie van het Duitse Gazprom. Het ander goede nieuws was de schikking met Bouwonderneming Hegeman die nu in de stad 120 i.p.v. 160 woningen mag bouwen na het echec met Waterrijk. Hoeveel de Gemeente aan proceskosten in de tussentijd betaalde wordt niet vermeld. Wel ligt er nog een claim van 1,8 miljoen van een ondernemer, die in dat zelfde Waterrijk 10.000 varkens wil gaan houden, maar dat terecht niet mag. Ander oud zeer is Hornbach. Provincie en gemeente vechten het voor de rechter uit. Komt tie wel of komt tie niet. Het kostte de gemeente tot nu toe 12 miljoen gemeenschapsgeld. Domme koppigheid om een bouwmarkt binnen te halen waar wie op zit te wachten? XXL en de kanaalsprong is nog zo'n dossier. Na een onderzoek weer een onderzoek, kosten totaal 400.000 voor meer dozen aan de overkant van het kanaal en ruzie met Wierden. B en W gaat ruzies niet uit de weg. Almelo, zelf de grootste grofvuil vervuiler van Twente, ligt in de clinch met vuilverwerker Twence en dus ook met Enschede en Hengelo.

Maar geld structureel voor cultuur en erfgoed? De afgesproken bezuinigingen op de muziekschool, Avedan en de bibliotheek gaan gewoon door. Is er geld voor de aankoop van het Hofkeshuis voor een nieuw onderkomen van het Stedelijk Museum Almelo? Krijgt het Theaterhotel meer geld? Hengelo geeft meer aan haar schouwburg uit dan Almelo. Echt goed nieuws kwam uit Den Haag. In bibliotheken zal 30 miljoen worden geïnvesteerd, oplopend naar bijna 60 miljoen en nog geoormerkt ook. De gemeente mag het niet aan iets anders uitgeven zoals eerder gebeurde. Liever cultuur en erfgoed dan asfalt!!

Hanschristiaan Krol

In dit nummer:

- 2** Op zoek naar de oude Aa
- 5** Veranderend landschap
- 6** Rekers maakte de beste Havanna's
- 8** Om de macht in de marke
- 11** De Oude Veemarkt
- 14** Kunstkring de Waag
- 20** Bekend winkelpand met een lange geschiedenis
- 21** De tijd hervonden - Heinz Stegeman
- 24** Nieuws van Stad & Ambt

Op zoek naar de Oude Aa

Door Hans Gerritsen

De Almelose Aa is van grote betekenis geweest voor de ontwikkeling van Almelo. Het economische belang maakte dat reeds in 1475 de loop verlegd werd teneinde de bevaarbaarheid te bevorderen. Waar was de oude stroomloop van de Aa? Is daar na ruim 500 jaar wat van terug te vinden?

De levensader

De Almelose Aa was de levensader van de stad Almelo. De stad is destijds ontstaan dankzij de Aa op een kruising met een handelsweg. Bebouwing vond plaats op een wat hoger liggend gedeelte langs deze weg, nu de Grotestraat, aanvankelijk alleen het noordelijke deel. De Almelose Aa zorgde voor een verbinding van het achterland met de Regge en Vecht en verder. De handel maakte dat mensen zich vestigden in wat later Almelo zou worden.

De loop van de Almelose Aa was grillig. Hoewel in die dagen het vervoer over het water met platbodems of houtvloten ging, was de waterweg soms slecht bevaarbaar door verzanding. Het belang van de verbinding voor de handel maakte dat graaf Otto van Rechteren, Heer van Almelo een drastische maatregel trof. Hij liet in 1475/1476 een directe verbinding maken vanuit de stad richting de Regge: de Nieuwe Graven. Daarbij werd een groot deel van de benedenloop afgesneden, de verbinding werd korter en beter bevaarbaar. Het is vandaag de dag moeilijk voor te stellen, maar de Almelose Aa/ Nieuwe Graven was van grote betekenis voor de handel. Een aanvullende overweging bij het aanleggen van de Nieuwe Graven was het verbeteren van de waterafvoer uit de stad.

De huidige verbinding

Het huidige tracé van de Almelose Aa loopt dwars door de stad. De Aa is een zijtak van de Loolee. Ze begint vlak voor de brug in de Gravenallee. Hier draagt de Aa de naam de Hagen, net als het park en de voormalige schouwburg. Het water loopt evenwijdig aan de huidige Hofstraat, gaat verder door het centrum als Almelose Aa, kruist de spoorlijn en loopt rond de noordkant van het Nieuwstraatkwartier. Ter hoogte van de Van Hogendorpstraat begint de Nieuwe Graven, die vervolgens langs het Beeklustpark loopt. Verderop komt de Weezebeek uit in de Nieuwe Graven. De Almelose Aa / Nieuwe Graven stroomt onder het Twentekanaal door en mondt uit in de Exosche Aa, die verderop aansluit op de Regge. In de volksmond werd de Almelose Aa ook wel Loolee genoemd. De Loolee (betekenis van de naam is "bosbeek") is echter alleen het water dat aan de zuidoostkant langs de stad loopt en heden ten dage uitmondt in het kanaal Almelo-Nordhorn.

Op zoek naar de oude stroomloop

Hoe liep het in onbruik geraakte tracé van de Oude Aa en zijn er sporen te vinden van deze oude stroomloop? Het is ruim 500 jaar geleden dat de Nieuwe Graven werd aangelegd in zuidwestelijke richting. De oude stroomloop was daardoor niet langer nodig voor de handel. Economische motieven waren er niet meer om de Oude Aa te onderhouden. De oude stroomloop heeft soms andere functies gekregen, voor afwatering en erfafscheiding. Andere delen zijn dichtgegroeid of werden gedempt ten behoeve van de landbouw.

Lange tijd zijn echter grote delen van de oude stroomloop zichtbaar dan wel in tact gebleven. De ontwikkelingen vanaf de tweede helft van de vorige eeuw in de woningbouw, in het bijzonder de Aalderinkshoek en de aanleg van infrastructuur, zoals de Wierdensestraat, het Twentekanaal en de rondweg (Schuilenburgsingel) maken dat overblijfselen van de Oude Aa nog beperkt aanwezig zijn en "met een lampje" moeten worden gezocht.

Het oude tracé

De Nieuwe Graven is aangelegd vanaf halverwege de Van Hogendorpstraat (bron G.J. Eshuis) en boog af naar het zuidwesten. De oude stroomloop liep echter rechtdoor naar het noordwesten. Ongeveer langs de Rutger Jan Schimmelpenninckstraat (langs het Rohof), aan de noordoostkant van begraafplaats Het Groenendaal. Hier was de Oude Aa de erfafscheiding tussen't Joostman en het Rohof. De stroomloop ging daarna langs het huidige Egbert ten Catepark richting de huidige woonwijk de Aalderinkshoek. Dit was vroeger landelijk gebied. Het Veerenhuis was een boerderij met een naam die verwees naar een nevenfunctie. Hier was ooit de steiger van het veer dat naar Wierden ging. Het gebied tussen Almelo en Wierden was destijds voor een groot deel van het jaar ondergelopen. Andere boerderijen waren Boshoeve, het Maathuis, Hammink en Schuilenberg/ Schalenberg. Het tracé van Oude Aa door de Aalderinkshoek is bij benadering de Apollolaan (vroeger Aalderinksweg), Sibeliussstraat en de Schuilenbergsweg. De Bellinkhof en de voormalige havezathe Bellinkhave lagen derhalve aan de zuidkant van het tracé. Voor de start van de bouw van de Aalderinkshoek in 1965 was er nog een brede sloot zichtbaar in het landelijk gebied. Deze maakte deel uit

van de oude stroomloop. Op oude kaarten is nog het zogenaamde Berghs Brugje zichtbaar ("berg" verwijst naar Schuilenberg, de boerderij in de nabijheid).

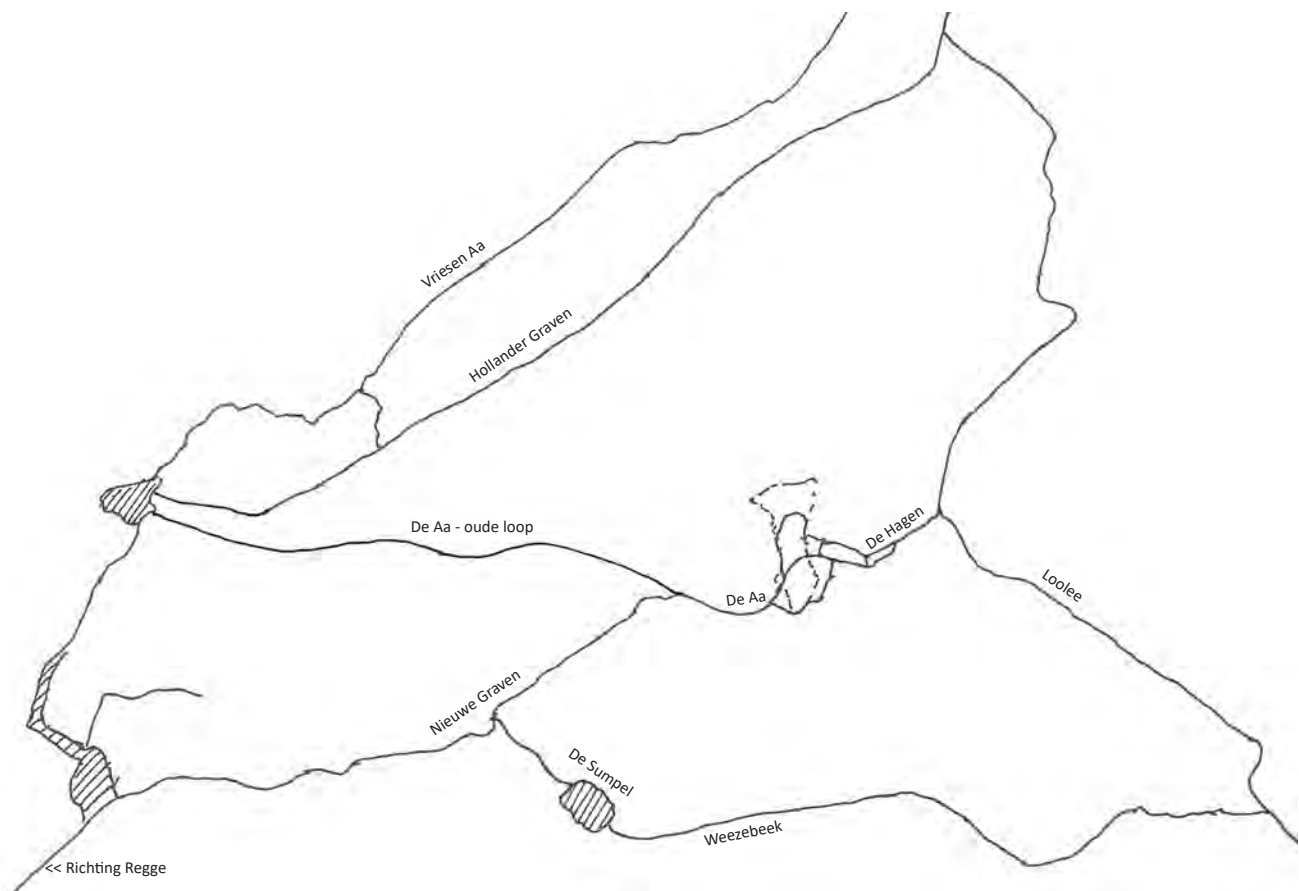
Vervolgens ging het tracé verder over de huidige Schuilenburgsingel langs de ringwalburcht de Schuilenborg (Eshuis, 1976). Dit verdedigingswerk is destijds (rond 1100) tot stand gekomen waarschijnlijk vanwege de toen strategische plek aan de Almelose Aa, de hoofdverbinding over het water in die tijd. De Oude Aa liep langs de noordkant van de Schuilenborg. Daar zijn op de hoogtekartaal van de Schuilenburg en omgeving contouren van de stroomloop zichtbaar (Klok, 1977). Op een oude kaart van de Heerlijkheid Almelo (zie afbeelding) stroomt de Oude Aa richting een grote waterplas ten oosten van Wierden bij het Noordbroek, een natuurlijke laagte (zie ook Hagens, 2005). Dit beeld is ook zichtbaar op een reeks van andere oude kaarten van Overijssel uit de zeventiende en achttiende eeuw (bron: Collectie Overijssel). In het meer kwamen niet alleen de Oude Almelose Aa, maar ook de Vriesen Aa en de Hollander Graven uit. Aan de zuidkant van het meer ging de Oude Aa verder richting de Regge. Op een kaart van Stieltjes uit 1847 wordt deze nog expliciet Almelose Aa genoemd. In later tijden wordt deze stroomloop als Wierdense Aa aangeduid. Deze loopt uit op de Exosche Aa.

In sommige bronnen wordt ook de Wendelgoorse beek als oude stroomloop genoemd. Er zijn hier echter

geen aanwijzingen voor. Op grond van kaartmateriaal van Stieltjes kan geconcludeerd worden dat de Wendelgoorse beek een zelfstandige kleine beek was (op een kaart van Stieltjes aangeduid als Wendelingsgoorsegoot).

Wat is er nu nog zichtbaar van de oude stroomloop?

In de wijken Rohof en de Aalderinkshoek zijn vrijwel geen sporen zichtbaar van de oude stroomloop. Bij het Egbert ten Cate plantsoen, ongeveer op het tracé van de oude waterloop, kan de vraag gesteld worden of het water in het park iets met de Almelose Aa te maken heeft. Echter, het park is begin 20ste eeuw aangelegd op voormalig bouwland van 't Bruggink dat moest wijken vanwege de aanleg van de Wierdenseweg. In de Aalderinkshoek is de tot in de jaren zestig aanwezige waterloop geheel verdwenen. Een uitzondering zou kunnen zijn enkele kleine waterlopen langs de Schuilenbergsweg. Op een topografische kaart van 1900 is hier, ter hoogte van het Berghs brugje, de stroomloop nog zichtbaar aan de zuidkant van de weg. Of de waterlopen inderdaad terug te voeren zijn op de Oude Aa is niet helemaal zeker. Nader onderzoek kan hier uitsluitsel over geven. Aan de overkant van de Schuilenburgsingel is de situatie ingrijpend gewijzigd door aanleg van de rondweg, de aanleg van het Twentekanaal, waterhuishoudkundige maatregelen ter bestrijding van de wateroverlast rond het Noordbroek, de aanleg van de N36 en tenslotte een



aantal keren het verleggen van de loop van de Wierdense Aa, voorheen Almelse Aa. De Wierdense Aa is de meest zichtbare herinnering van de stroomloop, zij het dat de loop daarvan is gewijzigd.

Cultuurhistorische betekenis

De Oude Aa was in het verre verleden de benedenloop van de Almelse Aa. De nog zichtbare elementen herinneren aan vervlogen tijden waarin de handel op gang kwam. Die zich zo ontwikkelde dat de stroomloop niet meer voldeed en werd vervangen door de Nieuwe Graven. In het voorheen agrarische gebied ontstond de stad Almelo. De groei van de stad werd aangedreven door de handel. Omdat de Almelse Aa zo verbonden is met de stad is de cultuurhistorische betekenis van de oude stroomloop groot. Het zou goed zijn bij de overgebleven waterlopen (Schuilenbergsweg, Wierdense Aa) maar ook aan de noordkant van de Schuilenborg nader onderzoek te doen en na te gaan of onderdelen ruimtelijk beschermd kunnen worden.

Collectie Overijssel.

Kaartmateriaal Overijssel en Oversticht.

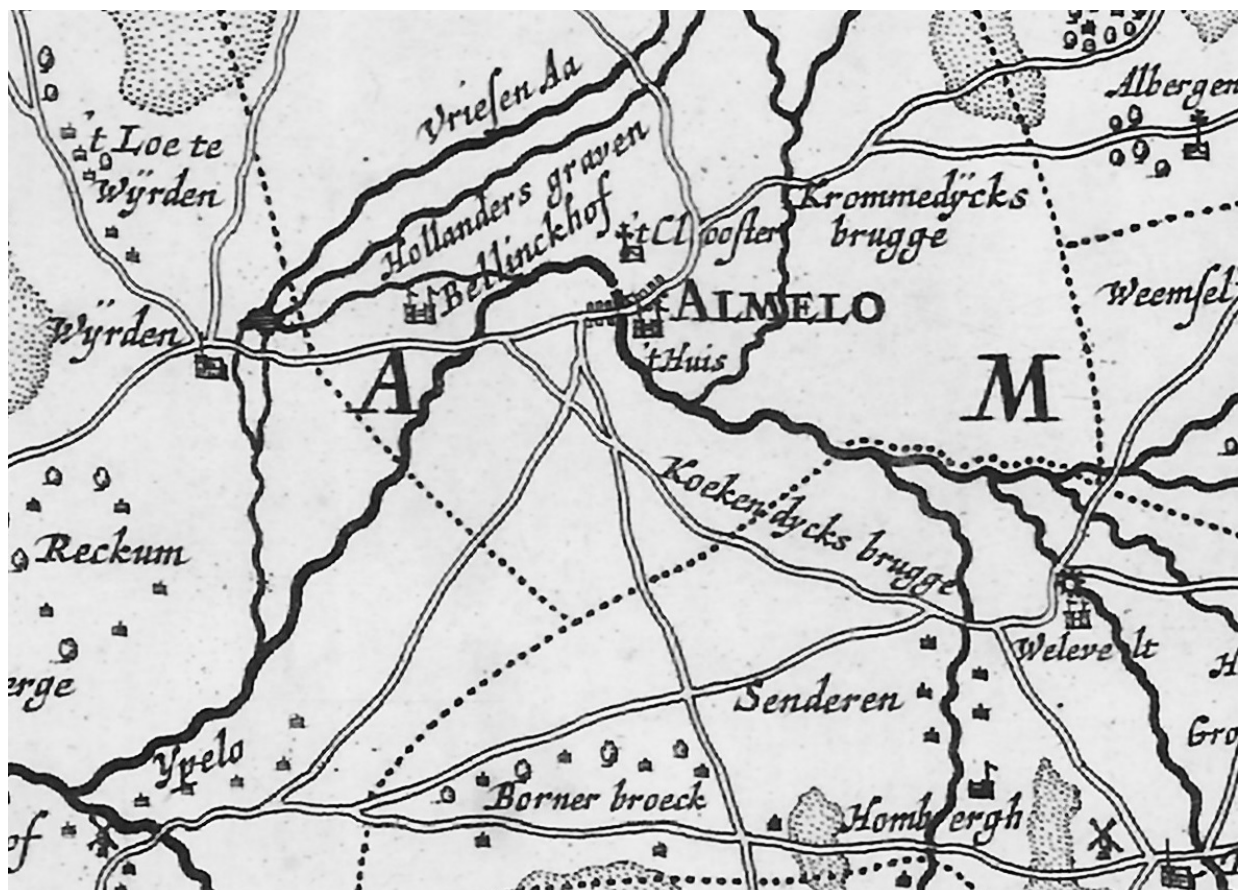
G.J. Eshuis. *Van boerenland tot stadsrand*. Enschede, 1976

H.Hagens, in H. Rutgers. *Van Wind en water, stroom en stroom, Almelo*, 2005

R.H.J. Klok, *Archeologisch Reisboek voor Nederland*, 1977

Th. Stieltjes, *kaartmateriaal Overijssel*, 1847.

Met dank aan Bert Nijkamp, Henk Jansen en Harry Koop.



Veranderend landschap

Door Hanschristiaan Krol



De foto werd in november 1960 door Tubantia afgedrukt bij een artikel over het “Marktplan”. De mislukte poging om Almelo in de vaart der volkeren op te stoten door een vierbaansweg aan te leggen van de Wierdenstraat dwars door het centrum naar de Van Rechteren Limpurgsingel. Links onderin is het Elisabeth Ziekenhuis zichtbaar dat de kale vlakte in het midden aankocht voor fl 510.000. De vlakte ontstond in 1958 na faillissement en sloop van textielfabriek ten Bos. De andere vervuiler van de Aa, de leerlooierij van Gast, staat er nog. Het postkantoor aan de Hofstraat is in aanbouw. De bibliotheek moet nog worden gebouwd. Alle drie verdwenen ze weer en maakten plaats voor een serie appartementen als een lint langs de Hofstraat. Een mooie plek om te wonen, want er kwam een hertenpark aan de kant van het kasteel en na een lange aanloop Het Hagenpark met het Natuurhuis op de plek waar de foto in 1960 een kale vlakte laat zien. Een juweeltje in het Almelo centrum.

De rechterzijde van het Hagenpark is het riviertje de Aa. Aan de linkerkant van het park, de Krikkenstraat. Vroeger heette het de Krikkengang. Dat is ook een betere benaming, want het is eerder een steeg dan een straat. Daarbij een stad zonder stegen, strengen en gangen heeft geen geschiedenis. De rechterkant van het straatje bestaat uit de garages van de eigenaren van de huizen aan de Hofkampstraat. Aan de linkerkant, na het gebouw van de KPN, staat een zestal huizen waarvan er nog één bewoond wordt. In het verlengde van die huizen richting Elisabethziekenhuis ligt een strook verwilderd groen met daaronder de zwarte streep van de foto. Dat is een manshoge muur (wit omkaderd op de foto) van baksteen die over bleef na de sloop van ten Bos. Woningbouwcorporatie St. Joseph is eigenaar van die groenstrook. Met de gemeente sprak St. Joseph af om die groenstrook te verkopen. Aan een projectontwikkelaar om appartementen te bouwen met uitzicht op Het Hagenpark? Bescherm daarom het park en geef de muur van ten Bos de status van een monument, want het is erfgoed!!

Rekers maakte de beste Havanna's

Door Gerard Brouwer

In de periode vanaf het midden van de 19e eeuw tot aan de Eerste Wereldoorlog trokken veel landverhuizers naar Amerika. Dat gebeurde in de regel omdat in de Nieuwe Wereld veel vraag was naar arbeidskrachten.

Ook sigarenmaker Jan Rekers verliet Almelo om in de VS een nieuw bestaan op te bouwen.

In het begin van de vorige eeuw wemelde het in Almelo van de kroegen en sigarenwinkels. Niet voor niets was er het gezegde:

‘Tebak en foezel mut er ween./Brood mut er ook wal ween/mer dat kan d'r aait nich of...’

In de plaatselijke sigarenwinkels kochten de buurtgenoten hun pruim- en rooktabak en hun sigaren. De rokers die een havanna van de beste kwaliteit wilden, gingen graag naar de Hantermansbuurt. Daar fabriceerde Jan Rekers met veel vakmanschap uitmuntende sigaren. Dat was nog puur handwerk, zonder dat er machines of hulpmiddelen aan te pas kwamen en ook gebruikte Rekers de beste door hemzelf geselecteerde tabaksbladeren.

De sigarenmaker heette eigenlijk Heinrich Johannes en was in 1885 geboren als zoon van turfschipper Hendrikus Rekers, die tevens brood ventte en de bijnaam ‘Stoetendieks’ had. Het vak had Jan als jongen van 14 jaar geleerd bij de firma Gebroeders Kluck aan de Parallelweg. Hij was zeer leergierig en wilde alle facetten van het sigaren maken beheersen. Bij Kluck gaven ze hem die kans. Na verloop van tijd had Rekers het vak volledig onder de knie, maar een toekomst in Nederland zag hij niet zo zitten.

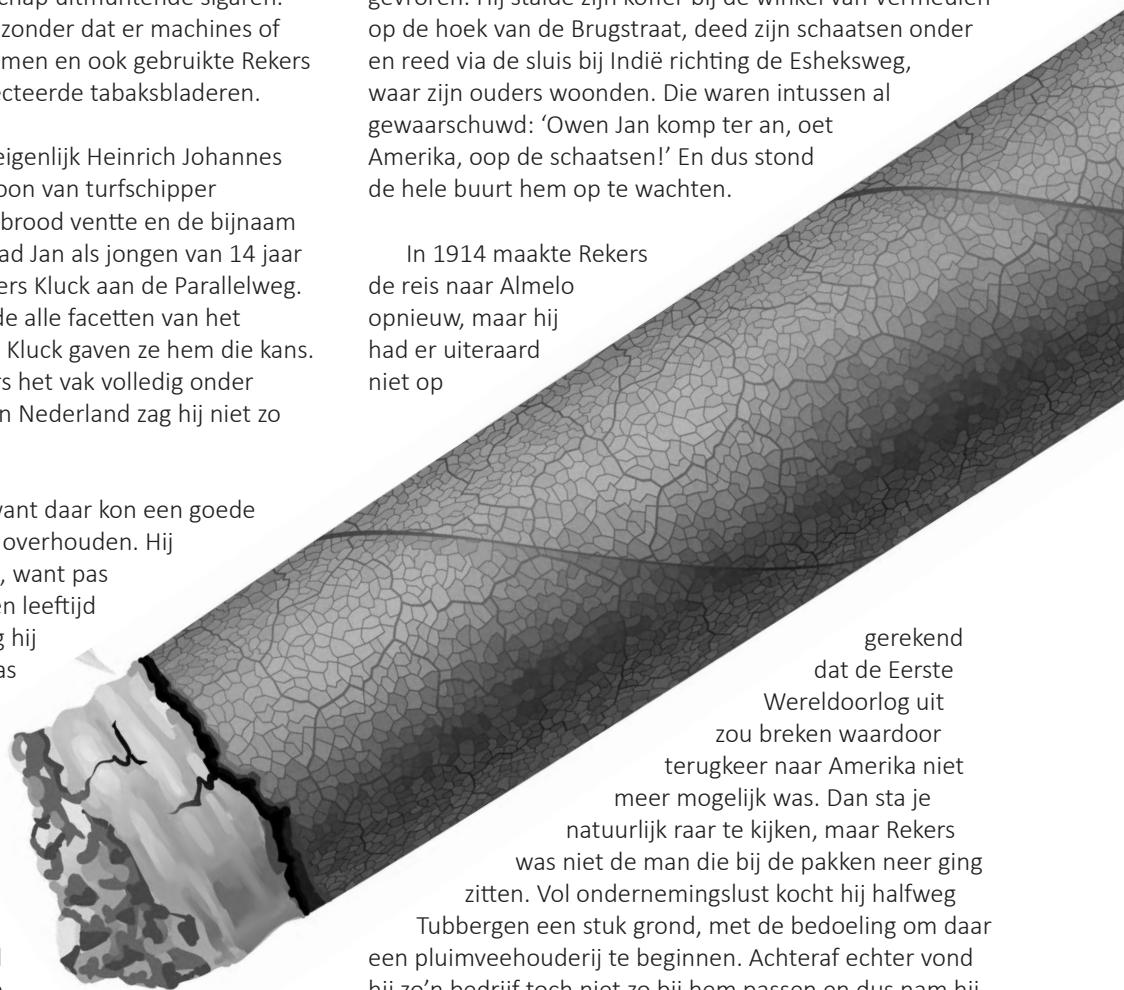
Hij wilde naar Amerika, want daar kon een goede sigarenmaker nog een centje overhouden. Hij moest nog wel even wachten, want pas nadat hij in 1907 de volwassen leeftijd van 21 jaar had bereikt, kreeg hij de vereiste papieren. Daar was overigens niet veel voor nodig, want je moest enkel reispapieren, 25 dollar en een redelijke gezondheid hebben. In de Verenigde Staten nam Rekers meteen twee taallessen in de week, zodat hij zich al snel aardig kon redden. Hij werkte in verschillende fabrieken en op tabaksplantages en trok op deze manier het land door van oost naar

noord naar zuid. Verder verbleef hij ook nog een jaar in Canada, maar hij gaf toch de voorkeur aan de Verenigde Staten.

Rekers verdiende er klaarblijkelijk genoeg om eens naar Almelo te reizen. Dat deed hij al in de winter van 1910. Om de een of andere reden had Rekers schaatsen bij zich en dat kwam goed uit want toen hij van het Almelo station kwam, zag hij dat de haven dicht was gevoren. Hij stalde zijn koffer bij de winkel van Vermeulen op de hoek van de Brugstraat, deed zijn schaatsen onder en reed via de sluis bij Indië richting de Esheksweg, waar zijn ouders woonden. Die waren intussen al gewaarschuwd: ‘Owen Jan komp ter an, oet Amerika, oop de schaatsen!’ En dus stond de hele buurt hem op te wachten.

In 1914 maakte Rekers de reis naar Almelo opnieuw, maar hij had er uiteraard niet op

gerekend dat de Eerste Wereldoorlog uit zou breken waardoor terugkeer naar Amerika niet meer mogelijk was. Dan sta je natuurlijk raar te kijken, maar Rekers was niet de man die bij de pakken neer ging zitten. Vol ondernemingslust kocht hij halfweg Tubbergen een stuk grond, met de bedoeling om daar een pluimveehouderij te beginnen. Achteraf echter vond hij zo'n bedrijf toch niet zo bij hem passen en dus nam hij op zolder van de werkplaats van steenhouwer Te Riele aan de Brugstraat zijn oude ambacht weer op: het maken van sigaren.



west en van

De klandizie nam zo toe dat hij hulp van de ervaren sigarenmakers Joop ten Bokum en Gerard Platel best kon gebruiken. Verder wilde marktkoopman Benjamin 'Jorreke' van Gelder uit het Schalderoi op z'n vrije dagen Rekers wel bijstaan. Toen het duidelijk was dat de terugkeer naar Amerika voorlopig onmogelijk zou zijn, kocht Rekers van Huize Almelo grond in de Hantermandwarsstraat. Voor dat plekje ontwierp vervolgens architect Stuhldreher een werkplaats met bovenwoning, zodat Rekers daar zijn bedrijf kon beginnen. Zo raakte hij steeds meer aan Almelo gebonden. In 1926 trouwde hij bovendien met Margaretha Jung, die al enig tijd in de stad in huishoudingen werkte.

In 1942 namen de Duitsers de tabaksvoorraad van de firma in beslag, maar gelukkig was er nog de

Rekers was een van de velen die hun heil in de Verenigde Staten zochten. veel banen werden ook uit het eerste Twentsch op 18

Dat daar toentertijd aangeboden, blijkt nummer van het Zondagsblad, dat december 1881 verscheen. Daarin bood agent J. Scheffer maar liefst 5000

sigarenmakers en 3000

mijnwerkers werk in Amerika aan. De Kon. Ned. Stoombootmaatschappij wilde geïnteresseerde landverhuizers wel naar de overkant varen, getuige ook een advertentie in hetzelfde blad waarin 'Willem Kruithof van Almelo bericht aan zijne vroegere Stad- en Landgenoten, dat hij eene buitengewoon goede behandeling, zowel wat eten en drinken als anderszins betreft, van den Kapitein en het scheepsvolk heeft ondervonden op zijne reis naar Amerika.' Deze Kruithof, waarschijnlijk door de KNSM voor deze reclame betaald, had goed praten, maar in werkelijkheid waren de meeste emigranten armoedzaaiers en voor hen waren de zeer sobere overtochten beslist geen pretje.

Jan Rekers begon in de Hantermandwarsstraat een sigarenmakerij.

De Hantermanstraat in 1910. Bron: Pinterest



Om de macht in de marke

Door Cor Trompetter

Tot aan 1795 maakten stad en ambt Almelo deel uit van de heerlijkheid Almelo en Vriezenveen. Stad en ambt (en het schoutambt Vriezenveen), vormen zelfstandige eenheden binnen de heerlijkheid. De stad werd bestuurd door vier burgemeesters, die via een ingewikkelde procedure gekozen werden door de heer van Almelo en de burgers van de stad. In het ambt of gericht was de richter, benoemd en gekozen door de heer van Almelo, de belangrijkste ambtenaar. Hij was verantwoordelijk voor de dagelijkse gang van zaken voor wat betreft bestuur en rechtspraak. Daarnaast oefende de heer vanaf de jaren 1620 ook de zogenaamde hoge jurisdictie uit, hetgeen betekende dat hij in de heerlijkheid halsmisdrijven mocht berechten. Elders in Twente deed de drost dat.

In het midden van de jaren 1650 stonden de heer van Almelo, Zeger van Rechteren, en de stad- burgers en bestuur- regelmatig lijnrecht tegenover elkaar. Een van de kwesties die speelde ging over de rechten die de stad had in de marke. De markegronden, voor alle duidelijkheid waren het die gronden in het Ambt die niet bij een bepaalde boerderij hoorden en die door de rechthebbenden gemeenschappelijk werden gebruikt. Op 1 juni 1656 werd namens de heer van Almelo van de kansel afgeroepen dat niemand, burger noch boer, nog klei zou mogen graven op het Heetveld tussen de erven Nijenrees, Wierik en Nijkamp, het gebied ten zuiden van de stad. Wie het wel deed stond een boete van tien goudguldens en tien mud haver te wachten. Voor de boeren was er nog een extra waarschuwing. Ze zouden niet alleen niet mogen toestaan dat de burgers klei groeven, maar moesten, als ze iemand betrapten, er voor zorgen dat de paarden werden uitgespannen en op het huis Almelo gebracht. Op het moment dat de heer de kerkenspraak uitvaardigde had deze bij het landgericht al een gerechtelijke procedure wegens illegaal uitgraven van klei aangespannen tegen een zekere Berent Derks.

De verordening had weinig effect. Amper twee weken later kwam een gevolmachtigde van de heer van Almelo voor de rechtbank in het ambt Almelo met een tweeledige klacht. Hij stelde dat de burgers van Almelo het gewaagd hadden in groten getale de gemeenschappelijk markengrond te bederven, door klei te steken en uit de marke te voeren. Dit in weerwil van de verordening. Hiertegen zou de rechtbank maatregelen moeten nemen. Berent Derks, zo luidde het tweede deel van de klacht, maakte zich hier in het bijzonder schuldig aan.

Enige tijd voordat deze aanklacht namens de heer van Almelo bij de rechtbank werd ingediend hadden de burgemeesters van de stad geprotesteerd tegen de

verordening. Ze vonden dat ook de stad recht had op het gebruik van de markengrond. Op 18 juni kwam het antwoord van de heer. Het was, zo schreef Zeger, hem slechts te doen om de instandhouding van de markegrond. Niemand mocht deze grond gebruiken, behalve dan de heide en weide. Hij, en hij alleen, had het gezag over de markegrond. De stad had hier geen enkel recht op en burgers mochten daarom geen klei steken of anderszins de grond gebruiken. Alleen als de heer toestemming gaf om op een door hem aangewezen stuk te mogen graven, kon de stad van de markegrond profiteren. Als teken van goede wil was hij ook ditmaal bereid een verzoek tot kleigraven van de stad in behandeling te nemen. De lopende procedure tegen Berent Derks zou gewoon doorgaan.

De burgemeesters bleven bij het standpunt dat ze recht hadden om te mogen graven, en dus niet afhankelijk waren van de toestemming van de heer. Ze waren diep teleurgesteld in de afwijzing van hun protest. Het was hun recht om de marke naar hun behoefte te mogen gebruiken, zolang ze zich maar hielden aan het markenrecht. Daarop deed Zeger van Rechteren een zeldzame handreiking. Hij vaardigde een nieuwe 'order' uit over het kleigraven. Het kleigraven in de marke door de stedelingen was uit de hand gelopen en veroorzaakte grote schade. De nieuwe kleikuilen moesten weer worden dichtgemaakt, maar Zeger was bereid nieuwe plaatsen aan te wijzen waar wel gegraven mocht worden. Bovendien was hij bereid Berent Derks zijn misstap te vergeven. Dit leidde niet tot een oplossing. De angel was met de handreiking van Zeger niet uit het dieperliggende conflict over de zeggenschap over de markegronden gehaald. In het late voorjaar van het 1657 brak het in volle hevigheid los.

Op 29 mei kwamen de vier burgemeesters en enige van de acht gemeenslieden, we zouden ze nu raadsleden noemen, bij Zeger Blanken, de door de heer van Almelo benoemde richter in ambt Almelo. Ze verzochten hem om de volgende dag namens de rechtbank met hen mee te gaan om samen met de burgers een aantal ontginningen in het Ambt ongedaan te maken, of, zoals men het noemde, in te smijten. Ook vroegen ze hem, de heer van Almelo, van het voornemen op de hoogte te stellen. Als er ooit sprake is geweest van een provocatie, dan was het wel hier. De richter voldeed natuurlijk alleen aan het laatste verzoek. Zeger van Rechteren moet des duivels geweest zijn over zoveel, in zijn optiek, burgerlijke ongehoorzaamheid. Hij vaardigde onmiddellijk een verbod uit, dat nog op dezelfde dag voor het raadhuis werd bezorgd en daar aan de aanwezigen werd voorgelezen. Het mocht echter niet baten.

De burgemeesters en de burgerij verzamelden zich de volgende dag, 30 mei, om vijf uur in de ochtend voor het stadhuis en trokken het gericht in, volgens Zeger van Rechteren 'in volle slagorde, onder het afschieten van hun geweren, en marcheerden naar de ontginningen, om deze met schoppen en spaden, axen en bijlen en houwelen te vernielen. Ook vernielden ze nieuw geplante bomen zoals de eiken, berken en wilgen die op de wallen stonden en op de brinken voor de huizen, door ze uit te trekken en af te houwen. Ook joegen ze het vee de ontgonnen akkers op om het gewas te ruïneren.'

Nu kan het zijn dat Zeger wat heeft overdreven in deze brief die onmiddellijk naar de gecommiteerden ging. Hetzelfde geldt voor de opname van de schade die de richter, de rentmeester en twee pachters van de heer van Almelo, Geert Abbink en Berent Schapedijk, nog dezelfde dag uitvoerden. Ondanks deze twijfels maakt deze inventarisatie van de schade op vijftien boerderijen en boerderijtjes, variërend van het uittrekken van net aangepote boompjes tot het bederven van ingezaaide rogge en het neerhalen van een hutje, een betrouwbare indruk. Zo staat er dat bij de Peppel (Peppelman) een brug was vernield, maar dat deze toen de opname van de schade plaatsvond al weer provisorisch was gerepareerd. Los van de schade had de actie natuurlijk een grote symbolische lading.

De eerste dagen nadat de stedelingen de marke in waren gegaan ondernam de Deventer burgemeester Berdenis pogingen de rust te herstellen. Berdenis was bij de kwestie betrokken als vertegenwoordiger van een commissie die moest proberen de heer van Almelo en de stad op een aantal andere punten tot elkaar te brengen. Op 1 juni schreef hij een brief aan de stad in deze kwestie waarin hij waarschuwde voor verdere escalatie. In een schrijven aan Zeger van Rechteren van 2 juni maande hij ook deze tot voorzichtigheid en gaf het advies de bui over te laten drijven. Wel liet Berdenis merken dat hij aan de kant van Van Rechteren stond. Het effect op de inwoners van de stad was nihil. Op donderdag 4 juni trokken de stedelingen opnieuw de marke in en herhaalden hun acties van 30 mei. Alles wat intussen was gerepareerd werd nogmaals vernield en ingesmeten. Dijken werden doorgestoken, het gewas op het land nog verder vernield.

Vrij onverwacht, aan het einde van juni 1657 kwam het tot een vergelijk. Het gesloten akkoord hield in dat wat betreft het kleigraven de heer- in overleg en met kennisgeving aan de burgemeesters van de stad- zou bepalen op welke wijze dit in de toekomst het beste zou kunnen gebeuren. Een tweede punt betrof de acties van de burgers van 30 mei. Hier kwamen de twee partijen overeen dat overal waar schade was aangericht aan de ontginning deze weer moest worden hersteld. Slechts op twee plaatsen zouden de ontginningen weer ongedaan gemaakt worden. Mochten er in de toekomst toch weer problemen ontstaan, dan zouden Ridderschap en Steden als arbiter optreden. Nadat dit akkoord gesloten was bleef het wat betreft het beheer van de markegronden redelijk rustig. Er was wel eens iemand die verder ging dan de heer of de stad wilde, maar tot grote problemen leidde dit niet.

Zeger van Rechteren (1623 - 1674)
Bron: Stichting van Rechteren Limpurg



Ook de tweede maal dat de stedelingen de marke introkken en het recht in eigen hand namen, in het begin van september 1700, was er meer aan de hand dan alleen een conflict over het beheer van de gronden. Binnen de stad was er behoorlijk wat onvrede over de inning van de belastingen en het beheer van de stadskas. Het was echter wel het beheer van en de zeggenschap over de markegronden en de betrokkenheid van de stedelingen bij het omliggende Ambt dat de meeste aandacht trok. Twee kwesties speelden. Ten eerste hadden inwoners van de marke Wierden het gewaagd om een ontginning die de stad Almelo in het ambt had gemaakt te vernielen. Deze ontginning was bedoeld geweest om, na verkoping, de schulden van de stad te delgen, zoals ook de bureu van het gericht Almelo een ontginning van gelijke waarde hadden mogen maken. De opbrengst van een derde ontginning kwam ten goede aan de heer. De tweede grief had eveneens met de Wierdense bureu te maken. Ze hadden een sluisje vernield dat door de Almelse schippers was gemaakt. De opvallend sterke aanwezigheid van schippers bij de gebeurtenissen zal vooral hierdoor veroorzaakt zijn.

We hebben het ooggetuigenverslag van de chirurgijn/ barbier Rutger Raquett over het begin van de onlusten. Raquett stond in het huis van Peter de Snijder de advocaat dr. Bruins te scheren, toen Hermen Jorrissen hem vroeg naar herberg Het Schuitjen te komen. Toen hij klaar was met de scheerbeurt gaf hij aan het verzoek gehoor. In Het Schuitjen aangekomen werd hem door een aantal burgers gevraagd een rekest aan de burgemeesters mee te ondertekenen, met drie punten. Ze wilden wat betreft de ingeworpen ontginning niet dat er door de heer van Almelo, Adolf Hendrik van Rechteren, de formele weg van een proces tegen de marke Wierden zou worden gevolgd, maar eisten zonder omhaal hun grond terug. Als tweede wilden ze dat de heer van Almelo er als markenrechter van Wierden voor zou zorgen dat de schade die aan het sluisje was aangebracht zou worden vergoed. Tenslotte wilden ze dat de stadsontvangers verantwoording over hun rekening zouden afleggen. Raquett vond het allemaal nogal ver gaan. Was het niet beter, zo vroeg hij, om eerst eens een persoonlijk onderhoud met Adolf Hendrik aan te vragen? Het was aan dovemansoren gericht. Er werd een stuk opgesteld waarin de wensen niet als verzoek, maar als eis aan de heer van Almelo werden meegedeeld. Met het opstellen van dit stuk was de kous nog niet af. Bovendien was Adolf Hendrik niet in Almelo, zodat de zaak niet verder afgehandeld kon worden.

Het was een derde kwestie die uiteindelijk tot escalatie leidde. Burgemeester Van Lochem had, in de ogen van de ontevredenen, onterecht een stuk grond ontgonnen in het Ambt, en men besloot hieraan met geweld een einde te maken. Dit zou op een vergelijkbare manier gaan als een veertig jaar eerder. Met schoppen en spaden wilde men het Ambt intrekken. Op donderdag 5 september 1700 gingen 's ochtends vier gecommiteerden van de gezamenlijke burgerij naar de burgemeesters

met de mededeling dat ze wilden gaan graven, of de burgemeesters maar zo vriendelijk wilden zijn om de stadsomroeper te bevelen dit rond te gaan roepen. Geheel voorspelbaar weigerden de burgemeesters. Wel vroeg burgemeester Van Lochem nog aan de gecommiteerden waar ze wilden gaan graven, maar dezen waren niet in de stemming om daar een antwoord op te geven. Ze vertelden hem botweg dat hem dat niks aan ging. Iemand anders ging uiteindelijk de stad rond om tot de gang naar buiten de stad op te roepen. De oproep had succes. Een grote groep, honderden zo verklaarden de burgemeesters later, had zich bij de put met spaden en schoppen verzameld om op weg te gaan.

Burgemeester Cramer zag ze en haalde vervolgens zijn collega Van Lochem van huis. Gezamenlijk gingen de burgemeesters op weg om de groep tegen te houden, zo zeiden ze in ieder geval later, maar toen ze bij de put aankwamen had de meute door de Nijstad (nu Grotestraat Zuid) de stad al verlaten. Ze waren op weg naar het stuk land dat meer dan tien jaar eerder door burgemeester Van Lochem was ontgonnen. Nadat het stuk ontgonnen land was vernield, vormden de gravers een kring. Er werd een schop in de grond gestoken om daar gezamenlijk de handen op te leggen en een verbond te sluiten dat ze geen belasting meer zouden betalen voordat de stadrekeningen waren gecontroleerd.

Enige dagen later, toen Adolf Hendrik terug was, volgde een keiharde repressie. De heer beschouwde de acties van de burgers als opstand, en nog wel als opstand tegen zijn heerlijke gezag. De belangrijkste leiders werden opgepakt en later tot zware straffen veroordeeld. Meelopers kregen aanzienlijke geldboetes- vele tientallen Almeloërs staan op de lijst die Adolf Hendrik later opstelde. Met de opstandigheid van de burgerij was het daarna gedaan. Pas in de jaren 1780 stonden heerlijk gezag en burgerij weer frontaal tegenover elkaar.

Hoewel de aanpak van Adolf Hendrik ten opzichte van de opstandelingen keihard was, nam hij wel notie van hun grieven. Al op 14 september was er een oplossing gevonden voor de problemen rond de door de Wierdenaren vernielde ontginning. De stad Almelo kreeg van de heer de keuze uit drie mogelijkheden. Men zou mogen procederen tegen de bureu van Wierden, men zou een derde van de opbrengst van de twee andere aanslagen kunnen krijgen (die van de heer en van het gericht), of men zou een nieuwe aanslag, op aanwijzing van de heer mogen maken. De rechten van de stad werden niet ter discussie gesteld. Het was echter de heer die bepaalde hoe hieraan vorm moest worden gegeven.

De Oude Veemarkt

Door Hans Gerritsen

Op de driesprong Grotestraat-Zuid, Bornsestraat en Bornerbroeksestraat was in vroeger tijden een veemarkt, vanaf de Franse Tijd werd hier ook de jaarmarkt gehouden. Gezien het overwegend agrarisch karakter daarvan werd het daarna nog steeds de veemarkt genoemd. De jaarmarkt werd van oudsher ook aangeduid als de “Bissing” (het Twentse woord voor markt). Deze vond plaats rond 21 september (Sint Mattheus). Tijdens de jaarmarkten werd ook de kermis gehouden.

Veemarkt en jaarmarkt

Het was aan de toenmalige stadsrand, het landelijk gebied aan de zuidkant heette de Boomshoek. De woonwijken De Riet, Arendsboer en het Nieuwland waren nog niet tot stand gekomen. Op de markt werden runderen, kleinvee en pluimvee verhandeld. Eind 1913 werd de veemarkt verplaatst, eerst tegenover wat toen de MULO school werd genoemd (de Kolkschool) in de Bornerbroeksestraat. Enige jaren later werd de kleinvee en pluimvee markt verplaatst naar de Haven Zuidzijde. Dit gebeurde in het kader van de hereniging van de gemeenten Stad Almelo en Ambt Almelo.

In de volksmond werd het gebied “veemarkt” en na verplaatsing in 1913 “oude veemarkt” genoemd. Tot op de dag van vandaag staat de driesprong als zodanig bekend. Het is nooit de officiële naamgeving geweest, maar het is een aanduiding van de (toenmalige) functie van het gebied.

Handel en horeca

Door de goede bereikbaarheid was het gebied zeer geschikt voor de markt maar ook voor andere (detail-) handel. De voorjaarsmarkt werd in de jaren vijftig opgevolgd door de braderie. De najaarsmarkt kreeg een vervolg in de Almelse kermis in september. Deze kermis was van oudsher verbonden aan de najaarsmarkt. Mede door de dynamiek van de Veemarkt ontstonden café's, restaurants en logementen waarvan de Poort van Kleef en het Burgerhotel de bekendste waren. De Poort van Kleef heeft nog lange tijd bestaan, het pand is uiteindelijk in 2001 afgebroken.

Na het vertrek van de Veemarkt bleef er bedrijvigheid. Een groot aantal winkels ontstonden, maar ook andere publieke voorzieningen werden op of rond de driesprong gevestigd. Op de hoek van wat nu de Geraniumstraat is stond het posthuis, niet zijnde een postkantoor maar een stalling voor postkoets en paarden, dit werd beheerd door postmeester Heek. Later werd op deze plek in een markant gebouw de marechaussee gevestigd. De kazerne werd in 1938 verplaatst naar de Vriezenveenseweg.

Daarna werd in het pand de GGD gehuisvest. In de jaren zestig werd het gebouw afgebroken en kwam hier de Grote Eén, een winkel in witgoed en elektronica. Momenteel is er een appartementencomplex dat de naam “De Bissing” draagt.

Vlakbij de marechausseekazerne was de wagenloods van het vrachttrijdersbedrijf van Straatman. Apotheek van Goinga had lange tijd een vestiging aan de Oude Veemarkt, de apotheek is nu opgegaan in Medisch Centrum de Kolk. Johan Boessenkool begon er aan zijn auto- en machinebedrijf, dat later werd verplaatst naar de Bornerbroeksestraat tegenover de Kolkschool. Bekend was ook het dubbelpand van poelier Van Limbeek, die later ook een automatiek opende. Van Kooten begon als koperslager in 1920 aan de Bornsestraat, slagerij Hoogwijk was ook een begrip in Almelo (Bornsestraat 10). Gerard van de Riet had een bekende sportzaak op de Oude Veemarkt.

Knooppunt van verkeer

Er was veel verkeer op de driesprong. De Bornsestraat en Bornerbroeksestraat zorgden voor de toegang aan de zuidkant van de stad, de Grotestraat (zuid) was lange tijd onderdeel van de noord-zuidverbinding Zwolle/Deventer-Enschede (Duitse grens) die al het verkeer door de stad moest verwerken. Het is tegenwoordig niet meer goed voor te stellen dat al het verkeer door het centrum van de stad moest. De aanleg van de route Egbert ten Catelaan, Nachtegaalstraat, Schoolstraat en Violierstraat in het begin van de vorige eeuw en de Van Rechteren Limpurgsingel eind jaren 50 heeft hier verandering in aangebracht. Op de Oude Veemarkt bleef het druk, ook nadat de Grotestraat niet meer de doorgaande verbinding was en later een voetgangers- en fietsgebied was geworden. Niet voor niets werd er de eerste rotonde van Almelo aangelegd.

*Met dank aan Harry Koop en Martijn de Lange.
Zie ook: Gerard Vloedveld: De Almelse Bissing, Stad en Ambt (Historische Kring) maart 1996.*



Kunstkring “De Waag”

Door Hanschristiaan Krol

Tussen Markt- en Wierdensestraat staat een gevelwand van respectabele ouderdom. Links een deel van het Huis van Bewaring gebouwd in 1928 en rechts het bankgebouw van Ledeboer uit 1908. In het midden de Waag, gebouwd op de plek waar de Marktschool stond. Stadsarchitect Kolpa tekende in 1913 een gebouw in retrostijl. Twee trapgevels aan de beide zijden en trapgevels aan de marktkant. Zes grote ramen op de eerste verdieping met kneuterige luiken rood en groen. Op de begane grond drie grote boogdeuren om paard en wagen beladen met kaas, groenten en vis toegang te geven tot de waag.

Een multifunctioneel gebouw

“De Waag” heeft slechts een aantal jaren als waag gefunctioneerd. Op de eerste verdieping werd de gemeenteraadszaal ingericht voor de nieuwe gemeente, die ontstond na de fusie van Stad en Ambt in 1914. In 1973 verhuisde de raad naar een nieuwe zaal in het gebouw van Oud. De bovenverdieping werd toen het onderkomen van het Stadsmuseum tot de verhuizing in 1986 naar het Rectorshuis. Nu zijn het vijf appartementen.

De benedenverdieping werd door marktkooplieden gebruikt tot in de oorlog. Na het herstel van de zware schade, die de Waag op 4 april tijdens de bevrijding opliep, kreeg de benedenverdieping de functie van tentoonstellingsruimte te gebruiken door Kunstkring “De Waag”.

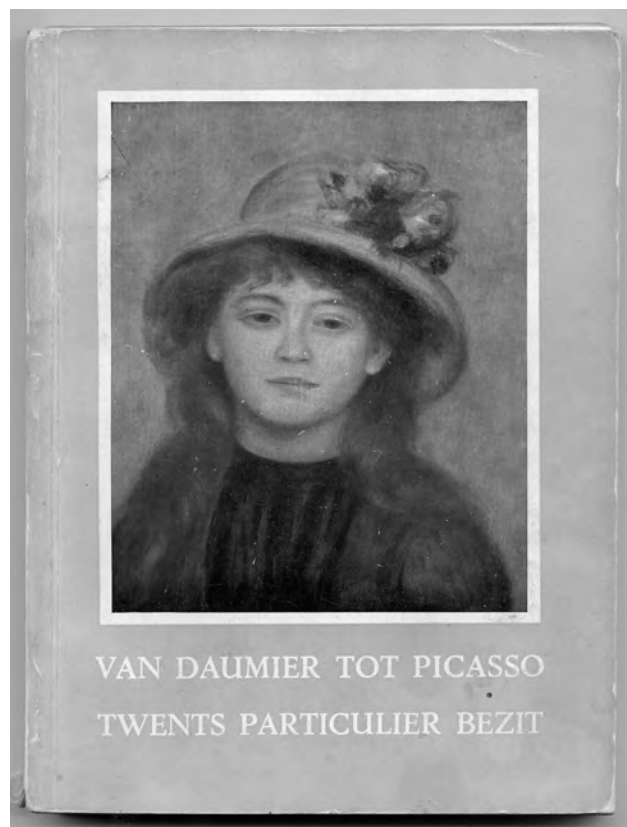
De Kunstkring ontstond in WOII uit een gespreksgroep van een aantal stadgenoten die als kunstliefhebbers in vrijheid wilden discussiëren over muziek- en schilderkunst. Buiten de controle van de Cultuurkamer nodigden zijzelf sprekers en musici uit. Ze noemden zich “de Zwammelo groep”. Na de bevrijding kreeg de groep een formele structuur met de oprichting van de “Almelose Kunstkring” die naast lezingen ook exposities ging organiseren. De groep werd vervolgens een stichting: Kunstkring “De Waag”. De stichtingsvorm gaf meer mogelijkheden voor de organisatie van exposities vooral op financieel gebied. De nieuwe stichting had een dubbele doelstelling: het organiseren van tentoonstellingen van niveau met een duidelijke educatieve taak en op termijn zorgen dat Almelo een museum zou krijgen voor schilder- en beeldhouwkunst. In de eerste doelstelling slaagde de Kunstkring volledig. In de tweede niet, maar wie wel in Almelo.

De jaren vijftig

Het bestuur bestond in 1953 uit zeven leden. Een tweetal valt daar in op: A.A.W. van Wulfften Palthe Jzn. en Mevr. T.J. de Walle-Heijbroek. Zij zijn de harde kern van de Kunstkring. Ze blijven meer dan twintig jaar actief. Arnold

Wulfften Palthe als voorzitter en Tija de Walle eerst als secretaris, maar vrij snel is zij de drijvende kracht achter de organisatie van de tentoonstellingen. Van Wulfften Palthe, beminlijk, verbindend, was adjunct-directeur bij Palthe. Tija de Walle die graag kunstgeschiedenis had gestudeerd, maar met een hbs-diploma ging dat niet, vond in haar werk voor de Kunstkring meer dan voldoende compensatie. Flamboyant gekleed in het paars, flamboyant in gedrag was zij de drijvende kracht achter de tentoonstellingen in de Waag. De eerste tentoonstelling van de Kunstkring, eind februari 1950, was direct een topper. Een expositie in Heerenveen met werk van Jan Mankes werd naar Almelo gehaald. Op die manier konden ook de kosten voor transport en verzekeringen beperkt gehouden worden. In de daarop volgende jaren organiseerde het bestuur van de Kunstkring in de Waag

De catalogus van 1953



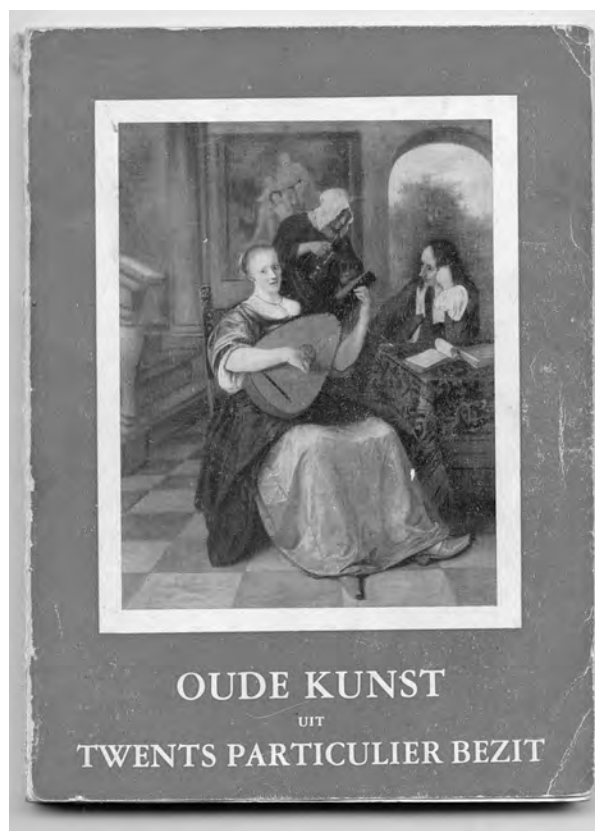
een drietal tentoonstellingen, die er uitsprongen. Ze trokken grote aantallen bezoekers en zetten Almelo op de kaart. De Waag leende zich daarbij uitstekend als expositieruimte. "Mooi licht en ruimtelijk. Het viel naar binnen via de grote ramen aan de straatkant en door een lichtkoepel. Je kwam door een dubbele deur de vestibule in en vervolgens stapte je de grote zaal binnen, minstens 23 meter breed en 25 meter diep. Eén enorme ruimte met een tussenmuur met daarin drie ruime bogen. De vloer was belegd met vinyl, die ik tientallen keren heb schoongeveegd. Eerst melden bij de bewakers/suppoosten die achter de grote tafel zaten, ik mocht de kaartjes scheuren. Catalogi en gidsen lagen daar ook. Door om je heen te kijken zag je meteen de hele expositie en kon je besluiten volgens volgorde te werken of te kriskrassen. Het was een prettige ruimte om in te verpozen en te lopen. Er konden veel mensen in die twee ruimtes die dus eigenlijk één grote ruimte was. Er vonden ook nieuwjaarsrecepties van de burgemeester plaats en andere grote bijeenkomsten evenals concerten". *1

Oude kunst uit Twents particulier bezit

De eerste van de drie grote succesvolle tentoonstellingen was de expositie "Oude kunst uit Twents particulier bezit" in 1953. Misschien was het Arnold van Wulfften Palthe, voorzitter van de Kunstkring, die Dirk Hannema wist te strikken voor de organisatie van de tentoonstelling. Hannema, tot 1945 directeur van museum Boijmans in Rotterdam, had zich met zijn kunstcollectie teruggetrokken op het Weldam in Diepenheim na een veroordeling wegens collaboratie en het toeschrijven van schilderijen aan Vermeer, terwijl Han van Meegeren toegaf de schilder te zijn. Bestuur en Hannema zetten hun netwerken in en benaderden eigenaren van kunstcollecties in Twente om werk uit te lenen voor de tentoonstelling. Dirk Hannema selecteerde, schreef en redigeerde vervolgens de catalogus, die leest als een "Wie is Wie" in Twente op cultureel gebied. In de Waag kwamen 62 schilderijen te hangen en 8 laat-middeleeuwse beeldhouwwerken rondden de tentoonstelling af. De schilderijen vertegenwoordigden de periode van de 16^{de} tot en met het begin van de 19^{de} eeuw van Cranach tot en met Goya. De belangrijkste toeleverancier was de familie van Heek. Een goede tweede was in z'n eentje H.E. ten Cate. Hij woonde ooit aan de Wierdensestraat, maar verhuisde naar de villa Eggheria op de Tankenberg. Hannema zelf bracht 5 schilderijen en 3 van de 9 beeldhouwwerken. Ten Cate stelde uit zijn collectie 8 schilderijen beschikbaar. Op de tentoonstelling hingen topstukken van Salomon en Jacob van Ruisdael, Ter Borgh, Jan Steen en Avercamp.

Koninklijk bezoek

Op 30 oktober 1953 opende Prins Bernard als regent van het Anjerfonds de expositie. Het fonds had met een forse subsidie bijgedragen, want zijn moeder Armgard



De catalogus van 1956

woonde op Warmelo dichtbij Dirk Hannema. Van Wulfften Palthe sprak na de prins en zei verstandiger dingen dan de prins zelf. De expositie kreeg een geweldige pers. Niet alleen een eindeloze serie artikelen van de drie Twentse dagbladen, maar ook grote artikelen in Het Handelsblad, Elsevier en Het Vrije Volk. Ze zijn lang en lovend. Vaak wordt uitgebreid geciteerd uit de catalogus (fl 1,50). In drommen kwam men die maand naar Almelo. Eind november hadden bijna 8000 bezoekers de tentoonstelling bekeken, waaronder prinses Beatrix, die onverwacht met haar grootmoeder Armgard voor het Waaggebouw stond. Asito deelde in het succes door de schoonmaakkosten van één week niet in rekening te brengen.

Van Daumier tot Picasso

Na een aantal kleinere tentoonstellingen werd in maart 1956 opnieuw groot uitpakket met "Van Daumier tot Picasso, Twents particulier bezit". De succesformule van 1953 werd daarmee herhaald. Het bestuur van de Kunstkring slaagde erin om subsidies los te peuten bij rijk, provincie en gemeente. Het Anjerfonds droeg opnieuw bij. De combinatie Dirk Hannema en Tija de Walle ging vervolgens aan de slag. Hannema selecteerde samen met haar de aangeboden schilderijen en tekeningen. Hij schreef en redigeerde de catalogus. Zij maakte de afspraken voor het transport en verzekeringen van de vaak kostbare stukken. In de Waag richtte Tija de Walle de expositie van meer dan 150 schilderijen, tekeningen en beeldhouwwerken in. Tijdens de expositie van 17 maart

tot 30 april had ze de dagelijkse leiding. Dirk Hannema maakte overigens wel van de gelegenheid gebruik om een deel van zijn eigen collectie te exposeren. Hij leverde 60 kunstwerken aan. H.E. ten Cate 22. Samen waren zij goed voor meer dan de helft van het ten toon gestelde werk. Van Hannema stond er een meisjeskopje van Degas. Ten Cate leende "Het meisje in witte kimono" van Breitner uit. Het hangt nu in het Rijksmuseum Twente.*² Opnieuw was de belangstelling groot. Op de kop af 5000 bezoekers waren geteld toen de expositie sloot. Ze kwamen uit binnen- en buitenland.

Financiën

Financiën waren voor de Kunstkring een voortdurende kopzorg. Leden en donateurs waren een constante bron van inkomsten. De gemeente Almelo kwam later over de brug met een jaarlijkse subsidie en een vaste kracht, die bekostigd werd door de sociale dienst. De expositieruimte werd weer gehuurd van de gemeente. Voortdurend werd gebedeld bij provincie en particuliere subsidieverstrekkers. Kaartverkoop leverde iets op. Toegangsprijs 35 cent per persoon. Groepen 10 cent per persoon, vaak rondgeleid door Tija de Walle. Wanneer jonge aankomende kunstenaars expositieruimte werd gegund leverde dat 15% van de verkoopprijs op voor de Kunstkring.

H.K.H. Beatrix

Drie jaar later laat de Kunstkring twee invitatiekaarten drukken. "U wordt verzocht zaterdag 19 oktober des na middags uiterlijk om 2.15 uur aanwezig te zijn". De witte kaart op naam gaf 200 gasten toegang tot de opening van de tentoonstelling "Sculptuur uit heden en verleden".

Een blauwe kaart op naam gaf toegang tot de koffiekamer in de Waag om daar voorgesteld te kunnen



*Op deze foto (13-10-1953) van links naar rechts:
Tija de Walle, wethouder Frederiks, Rie van der Saag en
Arnold van Wulfften Palthe*

worden aan Prinses Beatrix, die de tentoonstelling opende, ondanks een been in het gips. De Koninklijke Almeloze Harmonie speelde vrolijke marsmuziek en de Joca drumband vormde de erewacht. Binnen maakte de oudste dochter van Tija de Walle een kniebuiging en bood Beatrix een tuitje orchideeën aan. Tija de Walle reisde voor de expositie in haar DKW-stationcar stad en land af om 160 sculpturen op te halen bij 24 particulieren. Het netwerk van Hannema leverde de kennis voor weer een unieke expositie. De hele periode van de late middeleeuwen tot heden was vertegenwoordigd met een prachtige houten piëta tot en met Rodin, Degas, More en Charlotte van Pallandt van wie Beatrix zelf les had. Tija de Walle leidde de prinses rond. In de daarop volgende weken volgden nog vele groepen waaronder honderden leerlingen. De expositie trok uiteindelijk bijna 7500 bezoekers. Met uitgebreide artikelen in NRC, Telegraaf en Het Handelsblad stond Almelo opnieuw op de kaart.

Dirk Hannema 1895-1984

Dirk Hannema groeide op in Indonesië als enig kind van zeer welgestelde ouders. De studies rechten en kunstgeschiedenis brak hij af om in 1924, 24 jaar oud, wetenschappelijk medewerker van museum Boijmans in Rotterdam te worden. Een jaar later was hij de jongste museumdirecteur van Nederland. Een netwerker bij uitstek, in staat om mensen mee te slepen, wist onder de havenbaronnen van Rotterdam grote donateurs te vinden. Hij sleepte de gemeente mee en in 1935 kon een nieuw museum worden geopend met een Vermeer-tentoonstelling. Hannema maalde niet om wetenschap. Zijn alziend oog bepaalde de waarde van een kunstwerk. Hij ging echter de mist in met de aankoop van een aantal "Vermeers" die geschilderd bleken door Han van Meegeren. Tot zijn dood bleef Hannema beweren dat het echte Vermeers waren.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog ging hij structureel in de fout door met het Naziregime te collaboreren. Hij werd "staatssecretaris voor cultuur" en veroordeeld. Detentie en straf vielen tegen elkaar weg. Uitgespeeld in het westen van Nederland verhuisde hij in 1947 naar kasteel Weldam bij Goor, waar hij zich aan zijn kunstcollectie wijdde om vervolgens omarmd te worden door textielbaronnen en de Twentse culturele elite die dankbaar gebruik maakten van zijn kennis en netwerken. Voor Kunstkring de Waag schreef hij een viertal catalogi voor vier grote tentoonstellingen. Hannema beschreef ook in opdracht van E.R. ten Cate in een vuistdikke catalogus de schilderijen van zijn indrukwekkende collectie (1955). Hannema en zijn uitdijende collectie verhuisden in 1958 met steun van de provincie naar kasteel het "het Nijenhuis", nu deel van Museum de Fundatie.

De jaren zestig, begin jaren zeventig

Kunstkring “De Waag” organiseerde de volgende jaren nog vele tentoonstellingen. Het aantal bezoekers bleef echter beperkt. Echt grote tentoonstellingen werden niet meer georganiseerd. Misschien had het te maken met de verhuizing van Dirk Hannema en zijn kunstcollectie naar kasteel het Nijenhuis in 1957. Tija de Walle en Arnold van Wulfften Palthe bleven echter nog jaren actief. Van Wulfften Palthe, de bindende voorzitter, brak radicaal met zijn werk bij Palthe en werd binnenhuisarchitect om zo zijn creativiteit de vrije loop te laten. Tija de Walle ging stug door als drijvende kracht achter de tentoonstellingen van Kunstkring “De Waag”. Jonge kunstenaars reden naar de Sluiskade Noordzijde, laadden hun auto uit en droegen hun kunst naar binnen. Soms waren in de zitkamer alle stoelen bezet met affiches, kunstwerken e.d..

Herman Krikhaar, zoon van een bakker uit de Hantermanstraat en succesvol galeriehouder in Amsterdam stond op de stoep in gezelschap van Karel Appel en Jan Cremer met hun werk voor een Cobratentoonstelling in mei 1969. Een litho van Appel was voor f1 250,00 te koop. Tija de Walle organiseerde in 1972 nog een tentoonstelling rond de Rotterdamse beeldhouwer Hendrik Chabot. Zijn boertje staat op de Koornmarkt, maar Kunstkring “De Waag” stierf in de jaren zeventig een zachte dood.

Op en weer neer

In 1973 kreeg Almelo eindelijk een nieuw stadhuis. De gemeenteraad vertrok uit de Waag, waardoor er ruimte vrij kwam voor het Stadsmuseum. Het eerste museum van Almelo. Een schouwburg werd gebouwd en op het gemeentehuis ontstond een afdeling cultuur. Na de opening van Twenteborgziekenhuis werd in de complexen van het oude Elisabeth een expositieruimte ingericht. De schouwburg werd echter te duur en verkocht. De afdeling cultuur binnen de gemeente werd afgebouwd. Wat nu rest is Indigo in Hof 88. Opnieuw een expositieruimte gerund door vrijwilligers, die een ruimte huren van de gemeente om vijf tentoonstellingen per jaar te organiseren met een kleine subsidie van de gemeente.

*1 Bodine de Walle citaat

*2 Na navraag werd niet duidelijk of het hier een gift of bruikleen betrof.

Bronnen: Delpher, drie knipselmappen van Tija de Walle.

De dochter van Tija, Juliette de Walle, biedt prinses Beatrix het tuitje orchideeen aan.



Bekend winkelpand met een lange geschiedenis

Door Gerard Brouwer

Op zaterdag 9 juli zetten Marlien (77) en Wieger (73) de Vries officieel een punt achter hun bekende kledingzaak Split Level aan de Grotestraat Zuid. Wieger was daar terecht gekomen na eerst aan de Grotestraat Noord de boetiek Blue Eye en samen met compagnon Henk Banus de kledingzaak Double Face te hebben gerund. Na vijftig jaar zei het van oorsprong Friese echtpaar echter 'Oant sjen' (tot ziens) want het was nu wel welletjes, vonden ze. En daarmee krijgt het fraaie, statige pand aan de Kop van Zuid opnieuw een andere bestemming, waarbij hopelijk niet de historische waarde te niet wordt gedaan. Zoals de plannen nu zijn zullen Esther Hammink en Jan-Willem Holtmaat de plek huren om daar, naast hun tapasrestaurant Solera, een Italiaans restaurant te beginnen om dan te zijner tijd, als de economische situatie weer een beetje normaal is, zelf de zaak te kopen. Het paar runt ook het Theaterhotel.

Het kapitale huis aan de Grotestraat Zuid heeft al een lange geschiedenis. Het werd gebouwd in 1869 in opdracht van Benjamin ten Bruggencate. De eerste bewoner werd volgens de papieren koopman Bernardus ten Bruggencate, die in 1802 in Almelo was geboren en op 48-jarige leeftijd was gaan rentenieren. Hij was getrouwd met Johanna Berendina Aleida ten Bruggencate en had negen kinderen, waarvan Benjamin de oudste zoon was. Bernardus overleed in 1858, waarna het herenhuis in bezit kwam van 'de weduwe Ten Bruggencate en kind' zoals de overdrachtsakte vermeldt. Dat kind was Willem ten Bruggencate, geboren in 1842 en de jongste van het negental. Hij werd later achtereenvolgend advocaat, rechter en president van de Arrondissementsrechtbank te Almelo.

Benjamin overleed in 1887, twee jaar na de dood van zijn moeder, die 86 jaar oud was geworden. Het pand aan de Grotestraat Zuid werd overgenomen door Anne Aleida ten Bruggencate, de zuster van Benjamin. Zij was getrouwd met Hendrik, zoon van de Enschedese burgemeester Lambertus ten Cate. Hendrik was daar ook actief in de gemeentepolitiek en was er van 1874 vier jaar wethouder.

Omstreeks 1890 werd het huis verkocht aan Israël Hedeman, zoon van Sara Leek en Hartog Hedeman, de grondlegger van Hedemans Textiel Fabrieken in het Sluitersveld en woonachtig tegenover het vroegere postkantoor aan de Grotestraat Zuid. Israël, die ook fabrikant werd genoemd maar nimmer in de directie van Hedeman was opgenomen, was in 1890 gehuwd met Saartje Menko uit Enschede en vertrok in 1911 met zijn gezin naar Den Haag. Hun statige pand kwam opnieuw in de verkoop en kwam vervolgens in bezit van de NV Amsterdamse Bank, waardoor het grondig verbouwd werd en onder meer balies en in de kelder een grote kluis kreeg. De volgende eigenaar werd in 1962 kantoorboekhandel Van der Veen, waarna in 1991 het de beurt was aan de kledingzaak Split Level.

Marlien en Wieger, inmiddels dragers van de Almelospeld, wilden het liefst in het centrum blijven wonen en kochten daar de vroegere woning van de heer De Beer, toentertijd een toonaangevende man in katholieke kring en eigenaar van de bekende herenmodezaak Kirch in de Grotestraat Noord. Of het zo moet zijn, ben je geneigd te zeggen.

Het toonaangevende pand aan de Kop van Zuid waar de modezaak Split Level was gevestigd is verkocht en krijgt een nieuwe bestemming.



De tijd hervonden - aflevering 6

*In deze rubriek komen Almeloërs aan het woord over hun herinneringen en ervaringen.
In deze zevende aflevering Heinz Stegeman, destijds slager in Almelo.*

Het slagersvak in Almelo: kleine zelfstandigen, verzuiling en een sociale functie

Door Hans Gerritsen

Met Heinz Stegeman en zijn vrouw Josien Stegeman-Bokdam kijken we terug op het slagersvak van 50-60 jaar geleden in Almelo. Het is breder dan dat; het gaat ook over het winkelbedrijf van toen van veel kleine zelfstandigen. En ook over sociale binding, de winkel was ook een plek waar informatie werd uitgewisseld.

Keuze voor het slagersvak en opleiding

Heinz Stegeman wordt op 2 oktober 1940 geboren in Almelo. Zijn vader heeft een slagerij op de Ootmarsumsestraat 6. Hij heeft een Duitse moeder, destijds als dienstmeisje naar Nederland gekomen. Er zijn zes kinderen, drie met een Nederlandse en drie met een Duitse voornaam. Heinz helpt zijn vader al jong in de slagerij. Bij het voetballen op het schoolplein stuurt de onderwijzer hem naar huis: "je moet je vader helpen".

Al snel wordt duidelijk dat hij dezelfde richting op gaat als zijn vader. Na de lagere school doet hij een aantal jaren VGLO (Voortgezet Lager Onderwijs), waarna hij naar de slagersvakschool gaat in Enschede. Vanuit Almelo reist hij met de trein heen en weer. In Enschede wordt les gegeven in theorie en praktijk en de examens zijn in Utrecht. Ook een middenstandsdiploma maakt deel uit van de opleiding. Eerst wordt Heinz slagersgezel, daarna meesterslager. Bijzonder is dat hij ook het paardenslagersvakdiploma heeft behaald, omdat zijn vader in de Ootmarsumsestraat een zogenaamd gemengd bedrijf van rund-, varkens- en paardenslagerij heeft.

Voor het slachten van vee zijn slagers sinds 1931 verplicht gebruik te maken van het gemeentelijk slachthuis aan de Slachthuiskade, voor die tijd mogen slagers aan huis slachten. Het verder bewerken is wel een zaak van slagers zelf. Na zijn opleiding gaat Heinz een jaar werken in een ambachtelijke slagerij in Noordwijk aan Zee.

Bornerbroeksestraat 153

Inmiddels heeft Heinz Josien leren kennen, ze trouwen in 1964. Ze willen een eigen zaak beginnen. De drang naar zelfstandigheid is groot. Ze kopen een pand aan de Bornerbroeksestraat, tegenover de Sint Egbertuskerk, waar nu bouwbedrijf Hegeman een kantoor heeft. De winkel is beneden en ze wonen er boven. In een later stadium wordt ook het pand naast de winkel gekocht. De winkel wordt verbouwd en er wordt een nieuw woonhuis naast de winkel gerealiseerd. Heinz en Josien hebben twee werknemers in dienst en een winkelmeisje. Het zijn lange dagen, de dag begint vroeg en pas in de loop van de avond is alles afgerond. Ook levert Heinz vlees aan zorginstellingen in de stad, zoals de Klokkenbelt en aan de horeca. Het werk is intensief en fysiek zwaar. Dit heeft tot gevolg dat Heinz het werk als slager voortijdig moet beëindigen.

De slagerij aan de Bornerbroeksestraat staat in een buurt met een sterke sociale samenhang. De winkel is ook een plek, waar men nieuwtjes uitwisselt. Het winkelaanbod is totaal anders georganiseerd dan vandaag de dag. Er zijn veel kleine zelfstandigen, de supermarkt doet pas eind jaren zestig zijn intrede. In Almelo o.a. de Nijka en de Kijkgriep.

Er zijn veel slagers in Almelo. In 1938 zijn er 61 winkels en dertig jaar later in 1968 nog steeds 48 slagerijen. In de buurt van de zaak van Heinz zijn er zeven collega's actief o.a. Klappe, Kamp, Blömer, Kinkhuis, Reuvekamp, Landhuis en Overbeek. Het werkt volgens de principes van de verzuiling, er is een katholieke slager, een gereformeerde slager, Heinz en zijn gezin zijn hervormd.

In de jaren zeventig krijgt de vader van Heinz een hartinfarct waardoor hij niet meer in de slagerij kan werken. Heinz besluit na rijp beraad alleen de Bornerbroeksestraat aan te houden. De slagerij in de Ootmarsumsestraat wordt van de hand gedaan.

Heinz Stegeman is geboren op 2 oktober 1940 in Almelo. Hij heeft een slagerij in de Bornerbroeksestraat van 1964 tot 1984. Daarna werkt hij bij de sportzaken Gerard van de Riet en Sport 2000. Hij is in 1964 getrouwd met Josien Bokdam. Zij is dan secretaresse van burgemeester Ravesloot. Ze hebben twee kinderen: Wim Richard en Marjoleen.



De ASPV

De slagers in Almelo zijn georganiseerd in de A.S.P.V. de Almelse Slagers Patroons Vereniging, opgericht in 1931. Deze vereniging heeft regelmatig overleg. Ook de slagersvrouwen hebben een vereniging, de A.S.V.V., die regelmatig uitstapjes organiseert.

De verstandhouding tussen de leden is doorgaans zeer collegiaal, men helpt elkaar. De concurrentie is beperkt. Maar in de loop van de tijd gaat de concurrentie toch de boventoon voeren en moet de ASPV ingrijpen. Er wordt geadverteerd in een Almelo's Weekblad met teksten zoals: "Wij slachten vee en concurrenten". Hierop besluit de toenmalig voorzitter Albert Jansen om de advertentieruimte, die door zo'n 30 slagers benut wordt, op te kopen, zodat er geen advertenties kunnen worden geplaatst. Verder belegt hij een spoedvergadering. Inzet is matiging van de toon in de advertenties. De scherpe concurrentie is niet in het belang van de slagerijen. Het gaat om een fatsoenlijke prijs voor het vlees. Op de vergadering gaat het er heftig aan toe. Heinz laat de oude voorzittershamer zien waar een stuk vanaf gebarsten is in

het heetst van de strijd bij die vergadering. Later ging men het wat rustiger aan doen in de reclame-uitingen.

Heinz heeft de voorzittershamer nog in zijn bezit als laatste voorzitter van de A.S.P.V., deze is opgeheven in de tachtiger jaren.

Braderie

Een bijzondere gebeurtenis is in Almelo de jaarlijkse braderie. Het is een enorm evenement met stalletjes, optochten, optredens en activiteiten. De braderie duurt drie dagen en wordt gehouden vanaf de Vriezebrug via de Ootmarsumsestraat, Oranjestraat en Grotestraat tot aan de Oude Veemarkt. Alle winkeliers geven acte de présence, ook de slagers. Er is ook een grote optocht met praalwagens vooraf gegaan door de reuzepoppen Jan en Marie. Elke winkeliersvereniging doet mee, dat geldt ook voor de slagers. Een grote trekpleister is het zigeunerorkest "Tata Mirando" op een open wagen.

Het is een mooie herinnering dat Heinz en Josien elkaar hebben leren kennen op de Braderie. Josien werkt bij de VVV in het Verkeershuis en Heinz staat naast het Verkeershuis in de stand van de slagerij om Bratwurst te verkopen!

Het is een drukte van belang op de Braderie, zeker bij het optreden van artiesten op het dak van toenmalig café Lüdeking. Daar zijn optredens van o.a. Willy Alberti en Johnny Jordaan. In de drukte vallen regelmatig mensen flauw, die dan naar binnen gedragen

worden in de hal van het Verkeershuis.

Na het slagersvak

Zeer tegen zijn zin moet Heinz het werk als slager beëindigen in 1984 vanwege ernstige rugklachten, veroorzaakt door het zware werk. Op 44-jarige leeftijd komt hij in de WAO. De zaak wordt overgedragen aan zijn werknemer Gerrit Beukers.

Heinz en Josien blijven naast de slagerij wonen en het doet hem pijn om te ervaren dat hij het vak niet meer kan uitoefenen. Na enige tijd kan Heinz part-time aan het werk bij sportzaak Gerard van de Riet en later Sport 2000. Bij een bezoek aan de sportzaak om een paar sneeuwlaarzen te kopen (het vriest hard en alle ijsbanen zijn geopend) vraagt Gerard of Heinz wil helpen met schaatsen slijpen, want: "als je messen kunt slijpen kun je toch ook schaatsen slijpen". Zo is Heinz in de sportzaak terecht gekomen waar hij weer genoten heeft van de omgang met klanten. Want dat heeft hij gemist na de voortijdige beëindiging van het slagersvak.



Een stel slagers bij elkaar. Rechts Heinz Stegeman
(foto uit archief Stegeman)



Zijn slagerij aan de Bornerbroeksestraat
(foto uit archief Stegeman)

Nieuws van Stad & Ambt



Lezingen Historische Kring Stad en Ambt Almelo, winter/voorjaar 2023

Het parkeerterrein aan Het Kolkje is gratis beschikbaar voor bezoekers.

11 januari 2023

Plaats: De Schouw

Tijd: 20:00 uur

Nieuwjaarsreceptie/Kuieravond

Met medewerking van Thomasvaer en Pieterneel.

8 februari 2023

Plaats: De Schouw

Tijd: 20:00 uur

Spreeker: Peter van der Molen

Onderwerp: Vergeten molens

22 maart 2023

Plaats: De Schouw

Tijd: 20:00 uur

Spreeker: Nico Spit

Onderwerp: Oude Twentse wegen

19 april 2023

Plaats: Hof 88

Tijd: 20:15 uur

Film van Jan van der Geest

Onderwerp: Kanaal Almelo-Nordhorn, na de pauze: Beethoven

11 mei 2023

Excursie

Informatie volgt

Van het bestuur

Beste donateurs, adverteerders en andere belangstellende lezers,

Het jaar 2022 is voorbij. Zonder overdrijven dringt zich, althans bij mij, de vergelijking op met een storm waarbij bestaande zekerheden omver werden geblazen. Het woord "crisis" staat nu centraal, zowel op macro, als op micro niveau. Hoe zal later worden geoordeeld over wat er, al dan niet in samenhang met elkaar, is gebeurd?

Ik weet het uiteraard niet, maar veel goeds kan het vermoedelijk niet zijn. Een positieve uitzondering op dit alles is gelukkig het wegzakken van de COVID narigheid, waardoor we elkaar weer mogen ontmoeten zonder veel restricties en dat is ook in ruime mate gebeurd.

Te midden van de zorgen die mensen raken, hebben we als historische kring Stad en Ambt Almelo geprobeerd actief en zichtbaar te zijn, om daarmee ruimte te bieden voor kennisdeling en ontspanning.

Het bestuur hoopt dat u onze inzet waardeert en uiteraard staan we open voor uw reacties.

In het afgelopen jaar hebben de erfgoedorganisaties in Almelo zich ingespannen om het begrip "cultureel erfgoed" hoger op de lokale politieke en bestuurlijke agenda te krijgen. Helaas is dat nog niet gelukt. Doorgaan is belangrijk. Hopelijk biedt de toegezegde erfgoednota mogelijkheden.

Dat is dan een juist moment om nog eens goed stil te staan bij de reikwijdte van het begrip cultureel erfgoed. Door het Platform Cultureel Erfgoed Almelo nu geduid als materieel onroerend als roerend erfgoed.

Maar er is ook immaterieel erfgoed. Dat begrip wordt ook met name genoemd bij de omschrijving van cultureel erfgoed in de Erfgoedwet. Aandacht voor sporen, tradities en gewoonten, ook van de vele mensen die vanaf de jaren '60 in de vorige eeuw in Almelo zijn komen werken en daar ook gebleven zijn, is belangrijk.

We beginnen het nieuwe jaar gelukkig weer met onze traditionele kuieravond op 11 januari in De Schouw en dan is er ook ruime gelegenheid om elkaar, onder het genot van een drankje en hapje, alle goeds toe te wensen.

Met u als donateur (ca. 400) en de adverteerders in ons prachtige blad gaan we door met ons belangrijke werk.

Het bestuur wenst u een heel gezond en veilig 2023 toe.

Met hartelijke groet,

Theo van Rijmenam
voorzitter